

ISSN 2616-9320

CENTRAL ASIAN JOURNAL OF TRANSLATION STUDIES

№ 1(3) 2020

#1

KAZAKH ABLAIKHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND WORLD
LANGUAGES

PUBLIC FUND
"TRANSLATORS OF KAZAKHSTAN"

THE JOURNAL IS REGISTERED WITH THE MINISTRY OF INFORMATION AND COMMUNICATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

CERTIFICATE № 16822-Ж ASTANA, 2017

EDITORIAL TEAM

Chief Editor:

S. S. Kunanbayeva - Professor, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan
Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Responsible editors:

A.T. Chaklikova, Professor, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
B. Mizamkhan, Ass. Prof., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir, MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Editor's assistants:

G.S. Assanova PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
K.M. Zhampeyis C.Phil.Sc., Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
A.B. Baidullayeva PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
Sh. O. Saimkulova MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Technical editor and design:

R.A. Musataev MA, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
N.A. Aubakir MA, PhD candidate in Translation studies, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages

Consultants:

Anna Oldfield, University of South Carolina, USA
Christopher Baker, American University of Central Asia, Kyrgyzstan
Uldanay Bakhtikereeva, PhD, prof., PFUR, Russia
Kim Chang Ho - PhD, professor, Pusan University of Foreign Languages, South Korea
Shabdiz Orang - PhD, Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages
V.I. Karasik, D.Ph.S., Professor, Volgograd Technical University, Russia

КОНЦЕПТЫ «СЧАСТЬЕ» И «НЕСЧАСТЬЕ» В ПОСЛОВИЦАХ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НА ТРЕХ ЯЗЫКАХ)

Исмағұлов С.О.¹

¹студент бакалавриата 2-го года обучения

Академия “Bolashaq”

Караганда, Казахстан

E-Mail: saga_ismagulov90@mail.ru

Гусева Е. Ю.²

²ст. преподаватель

Научный руководитель

Академия “Bolashaq”,

Караганда, Казахстан

Аңдатпа: Кейінгі уақытта тілдегі субъектілік сәт лингвисттердің назарын қатты аударып жүр, оларға шынайылық белгілеріне адамның бағалаушы қатынасы да жатады, себебі танымдылық үрдісінде және қарым-қатынас үрдісінде адам әлемге, қоршаған шынайылыққа деген өзінің қатынасын білдіреді және өз статусының, түрлі жағдайлар мен аспектілердегі эмоционалдық күйінің бағасын береді. Мәдени компоненттердің көрінуінің объективті ерекшеліктерін зерттеу маңызды міндет болып табылады, себебі лингвистикалық талдауға әлеуметтік өлшеуді қосу тілдік табиғатына тереңірек үңілуге мүмкіндік береді

Негізгі сөздер: мақал мәтел, концепт, мәдениет, халық, когнитивті, салт, дәстүр.

Заманауи лингвистика тілді зерттеу барысында антропоцентрилік, мәдени және когнитивтік көзқарастардың өсіп келе жатқан рөлімен сипатталады. Кейінгі уақытта тілдегі субъектілік сәт лингвисттердің назарын қатты аударып жүр, оларға шынайылық белгілеріне адамның бағалаушы қатынасы да жатады, себебі танымдылық үрдісінде және қарым-қатынас үрдісінде адам әлемге, қоршаған шынайылыққа деген өзінің қатынасын білдіреді және өз статусының, түрлі жағдайлар мен аспектілердегі эмоционалдық күйінің бағасын береді. Олардың бірі

болып «бақыт/бақытсыздық» концептісі табылады.

Кез-келген тілдің мақалдары аталған халықтың жекелеген өкілдерінің және ұрпақ тәжірибесінің қалыптасуының тілдік халық белгісінің өнімі ретінде есептелінеді. Фольклордың айырылмас бөлшегі ретінде, ал кең мағынада халықтық-сөйлесу тілін тұтас алғанда мақал – зерттелуші тілдің халықтық эстетикасының келесі талаптарын толығымен қанағаттандыра алады:

- нақты және таныс бейнелер арқылы объектіні суреттеу;

- мақалдарды терең әрі жалпыланған, сонымен қатар шынайы, эмоционалды және тез

жетерлік афористикалық сөйлеу мәнері ретінде қабылдау;

- естілу жағымдылығы негізінен орыс және ағылшын тілдеріне тән;

- сөйлеудің қысқалылығы; өз ойын айтудың ізгілігі мен мейірімділігі, дерексіз ұғымдардың нақтылығы [1, 133]. Мақалдар мазмұны бойынша әртүрлі және халық өмірінің барлық жағын қамтиды: мақалдарда бай адамдарға сын баға беріледі; ақымақтар мазақ етіледі; жалқаулық пен еріншектік сынға алынады; мақалдар ұқыптылыққа, еңбекқорлыққа шақырады; ішімдікті сынайды; өмірлік құбылыстарды бейнелейді; достықты суреттейді; махаббатты дәріптейді.

Паремиологиялық тіл қоры тіл теориясына деген қызығушылықты толығымен танытады және лингва мәдениетте жекелеген жағдайларда, себебі ол жалпы ұлттық танымның маңызды стереотиптерін қайта құруға мүмкіндік береді. Паремиялар адамдар арасындағы өзара қарым-қатынас ерекшеліктерін, әлеуметтік-тарихи контекст, тұрмыс ерекшеліктерін, салт пен дәстүр ерекшеліктерін көрсетеді. Паремияларды зерттеу келесілерді анықтауға мүмкіндік береді:

1) тілдік мәннің мәдени-негізделген компоненті;

2) маңызды мәдени стереотиптерді құрудың когнитивті механизмдерін қарастыруға.

Көптеген ғасырлар бойы мақалдар паремия түрі ретінде ғалым-лингвисттердің зерттеу пәні болып келеді. Олар жүйеленеді, талданады, суреттеледі және сөздіктерде түсіндіріледі.

Паремиография өте ерте кезде пайда болған. Аристотель алғашқы мақал жазбаларын жазып кеткен. Паремия жазбаларымен грек, александрия және рим оқымыстылары айналысқан. 1500 жылы Эразм Роттердамский өзінің «Adagia» антикалық мақалдар жинағын басып шығарады; келесі ғасырларда ғалымдар антикалық мақалдар жинақтауды жалғастырады, олардың көпшілігі қазіргі заманғы көптеген тілдеріне ауысқан. Ең атақты және едәуір толық ағылшын мақалдарының сөздігі болып В.Смит редакциялаған The Oxford Dictionary of English Proverbs табылады.

Мақалдар ғасырлар бойы қолданылып келе жатыр, ол шамамен ән мен сөздің ұрпақтан-ұрпаққа даналықтың жаршысы ретінде қолданыла бастаған шақтан бастау алады. Мақалдардың танымалдылығы немесе керісінше олардан бас тарту түрлі тарихи кезең және олармен байланысты өзгерістердің куәсі.

Мақалдар қоғамның қажеттілігіне сәйкес келетін белгілі бір тәртіп желісін кеңес етеді, ұсынады, жетелейді, қорқынышты болжайды, қорғайды, ескертеді, тыныштандырады, мазақ етеді және т.б. Кей жағдайларда мақалдармен ақылды адамдармен кеңескен секілді, ақылдасатын кездер де болады. Мақалдар тәртіптің, іс-әрекеттің, жағдайдың оң немесе теріс бағасын береді. Аргументативтік дискурста олар өзінің мәнерлілігімен, салмақты аргумент (контаргумент) қызметін атқаруы мүмкін, басқаша айтқанда, мақал арқылы өз ойыңды

иллюстрациялай аласың және оны қысқа түрде жеткізуге болады [2, 34].

Сонымен, тіл туралы ғылымда мақалдар мен мәтелдердің шектелу сұрағы туралы жалпы қабылданған көзқарас қалыптаспаған.

В.Г.Гактың пікірі бойынша, мәтелдер – жеке ойды жеткізуге мүмкіндігі бар, әдеби-ауызша, қарапайым мәнердегі, жан-жақты тұрақты сөйлеу түрі. Сәйкесінше, олар мақалдар секілді шынайылықтың заңды байланысында кеңейтілмейді және нақты жағдайда ғана пайдалануға жарамды [3, 112].

Мақалдың «жасанды екі мүшелілігі» оны мәтелмен салыстырғандағы ерекшелендіруші белгісі болып есептеледі: мақал барлық логикалық сөйлем секілді екі мүшеден тұрады; мәтел – оның бір мүшеден тұратындығын еске салып тұрушы талқылаудың бір бөлігі. Мақалдың кең тараған сипатты белгісі – оның қолданыстағы орны.

Құрылуы бойынша мақалдар халықтық шығармашылықтың басқа түрлерінің элементарлы туындыларымен жақын; жеке және топтық сәттері оның құрылуында үздіксіз байланыста болады; дәл анықтау, сәтті теңеу, қысқа әрі анық тұжырым бір адамға тиесілі болуы мүмкін, бірақ халықтық ойдың құрамына оларды жекелеген жағдайларда қолдану енгізеді; мақал «ойдан шығарылмайды, өзінен өзі туады» деген ескерту тура айтылған [4, 102]. Осы көзқарас тұрғысынан алғанда Библия мен Крыловтың мысалдарынан келген мақал мен таза халықтық мақал арасында айырмашылық жоқ.

Мақал мен мәтелдер халық ауыз шығармашылығының кең тараған жанры. Мақал мен мәтелдердің қарапайым үйлестірілген түрі жиі қолданылатын тәсіл болып табылады, мысалы,

More haste, less speed - тише едешь, дальше будешь- асықпаған арбамен қоян аулар

Like father, like son- яблоко от яблони недалеко падает- алма алма ағаштан жырақ түспейді

Live and learn - век живи век учишь- ғасыр жаса, ғасыр бойы үйрен

Қысқалық жатталушы ойдың мәнді аспектісі болып табылады. Те кейбір мақалдар мен мәтелдер ғана көп сөзді, олардың көпшілігі бес сөзден артық емес:

Better late than never- лучше поздно чем никогда - ештен кеш жақсы

Practice makes perfect - дело мастера боится- әрбір істің өз қожасы бар

Көптеген ағылшын және орыс тіліндегі мақалдар көп мағыналы, ол оларды түсіндуру және салыстыруда қиын етеді. Ағылшын мақалына орыс тіліндегі сәйкесін таңдауда, мағыналарының біреуі сәйкес келу керектігі басты талап болып табылады.

Ағылшын мақалдары мен мәтелдеріне келсек, онда олардың туындауының келесідеу қайнар көздерін атауға болады: халықтық, әдеби, библиялық туындау, Шекспирдің сөздерін мақал мен мәтел ретінде қолдану мен иелену.

Көптеген мақалдар қандай да бір нақты түрге ие емес сөздерден біртіндеп қалыптасқан. Бір ой бірнеше сөздермен түсіндірілген, тек

көп уақыттың аралығында тұрақты түріне ие болды. «Make hay while the sun shines- куй железо, пока горячо-темірді қызған кезде соқ» ойы осындай мақалдың мысалына айналған. Кез-келген адам осы ойдың шыншылдығын түсінген және міндетті түрде осы сөздермен жеткізбеген. Тек бірнеше жүздеген адамдардың осы ойды көптеген әдіспен айтқаннан кейін, көптеген қателіктерден кейін ой әйтеуір дегенде жатталатын түріне жеткен. Әрине, бұның бәрі адамның практикалық тәжірибесінің арқасында болған.

Мақа мен мәтелдердің туындауы бір адамның арқасы деген деген идея – қатесіз. Мысалы, “The wish is father to the thought - желание - отец мысли -тілек - ойдың атасы ” ең алғаш Юлий Цезарь айтқан сөзі Ұлыбритания тұрғындары үшін мақал болып табылады.

Бақыт мәселесі адамды антикалық кезеңнен бастап толғандырған. Түрлі концепцияларды Аристотель, Сенека, Блажендер құрастырған. Бақытқа деген мұндай феноменалді қызығушылық, бақыт туралы ойлар мәдениеттің, ұлттық және жекелік сананың ядросы түбірлік санаттарына кете баратындығын тағы да дәлелдейді. Мәдени спецификалығында концепт орыс және ағылшын мәдениеттерінде әртүрлі анықтамаға ие болады. Мұндайда өзін лесикалық, сол сияқты бір концепттің түрлі түсінілуі көрсететін мақал-мәтелдер қызықты.

Мысалы, өкіл ата-аналар бай отбасында жаңа туған нәрестеге күміс қасықты болашақ жетістігінің

белгісінде сыйға тарту сияқты ағылшын салты: «To be born with a silver spoon in one’s mouth» мақалының метафорлық баламасына айналған. Бұл «бақыттың, жақсылықтың сәттілігі» концептісі орыс тіліне келесі мәтел арқылы беріледі: «Родиться в сорочке», «Родиться под счастливой звездой».

Ағылшын мәтінінде берілген концептті қабылдау орыс адамының түсінуінде қиындық туғызбайды, тіпті оның осы мәтелде қолданылып тұрған салт туралы білімі болмағанның өзінде, орыс тілінде оған мағынасы бойынша жақын («Родиться в сорочке») мәтелдің болуы түсінуге негіз болады. Берілген тілдік бірлік жұбы прототиптік сцена қатынасында да, сол сияқты концептуалдық түрде де қызықты. Екі мәдениетті ұстанушылар да аталған концептке адамның дүниеге келгеннен бастап оның пешенесін шешіп қою туралы: егер жарық жұлдыз астында немесе «күміс қасығымен бірге» дүниеге келсе, яғни бұл адам бақытты болады деген идеяны ұстанады.

«Бақытсыздық» мағынасындағы іріктелген мақалдардың мәнін талдай отырып, біз олардың мағынасы оларда басынан бастап бойында болған мақсатқа, көзқарастарға, тәжірибеге байланысты ауысып отырады деген қорытындыға келдік. Біз белгіленген мақал-мәтелдерді шартты түрде келесі топтарға бөлдік:

1.Қайғыдан сақтандырушы мақалдар:

A danger foreseen is half avoided.
Кто знает о надвигающейся опасности, тот наполовину избежал ее. Ср. Опасайся бед, пока их нет.

Better the devil you know than the devil you don't. Чёрт знакомый лучше чёрта незнакомого. Ср. Известная беда лучше ожидаемой неизвестности.

Don't trouble trouble until trouble troubles you. Не тревожь беды, пока беда сама не потревожит. Ср. Не буди лихо, пока оно тихо. Не вороши беды, коли беда спит. Не ищи беды: беда сама тебя сыщёт. Не дразни собаку, она и не укусит. Не хлещи кобылы — и лягать не станет.

Let sleeping dogs lie. Спящих собак не буди. Ср. Не буди лиха, пока оно тихо.

Harm watch, harm catch. Будешь лихо караулить — лихо и подхватишь. Ср. За недобрым пойдешь — на беду набредешь. За худым пойдешь — худое найдешь. Не ищи беды: беда сама тебя сыщёт.

Мұнда біз халықтық даналықты, оларды сақтамау одан да асқан бақытсыздықты әкелетін сақтанушылықты, тыйымды көреміз.

Қорытындылай келе, «бақыттың» лингвомәдени концептісі күрделі ментальдік құрылымды көрсетеді, оның құрамындағы ерекшеленетін келесі компоненттер: түсініктемелік - әлауқат, денсаулық, жақсылық, ұрпақ, еңбек, жетістік, ақша, сабырлық; бейнелі құрастырушылар нақты мағыналардың метафоризациялануының нәтижесінде құрылады (нақты бағыттағы қозғалыс, түстік құрастырушылар); аксиологиялық бақытты адам өмірінің маңызды компоненті ретінде жақсы бағалаумен байланысты, оны түсіну қарама-қарсы – қайғы, жамандық,

уайымды
«бақытсыздық»
фонында жүреді.

бейнелейтін
концептісінің

ӘДЕБИЕТ

- [1] Сакаева Л.Р. Пословицы как продукт языкового народного сознания // Материалы итоговой научной конференции. – Набережные Челны: фКГУ. – 2007. – С. 132–134.
- [2] Гак В.Г., Рецкер Я.И., Кунина И.А. и др. Французско-русский фразеологический словарь. – М., 1963 – 319 с.
- [3] Гак В.Г. Языковые преобразования. – Изд-во: Школа «Языки русской культуры», М., 1998 – 591 с.
- [4] Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (7 томов) cd-rom, мультимедиа, ИДДК, Россия, 2004, <http://shop.discovery.ru>

THE CONCEPTS OF “HAPPINESS” AND “UNHAPPINESS” IN PROVERBS (COMPARATIVE ANALYSIS IN THREE LANGUAGES)

S. Ismagulov¹

¹2nd year bachelor student

KU Bolashak,

Karaganda, Kazakhstan

E-Mail: saga_ismagulov90@mail.ru

E. Guseva²

² Master teacher

scientific adviser

KU Bolashak,

Karaganda, Kazakhstan

Abstract. Linguistics attracts great attention of scientists. A person’s subjective opinion affects culture, because in the process of cognition and communication, a person expresses his attitude to the world, to surrounding reality and evaluates his emotional status in various situations and aspects. An important task is to study the objective features of the manifestation of cultural components, since the addition of a social dimension to linguistic analysis allows us to delve deeper into the linguistic nature.

Keywords: proverbs, sayings, concepts, culture, folk, cognitive, customs and traditions

КОНЦЕПТЫ «СЧАСТЬЕ» И «НЕСЧАСТЬЕ» В ПОСЛОВИЦАХ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НА ТРЕХ ЯЗЫКАХ)

Исмағұлов С.О.¹

¹студент бакалавриата 2-го курса

Академия “Bolashaq”

Караганда, Казахстан

E-Mail: saga_ismagulov90@mail.ru

Гусева Е. Ю.²

²ст. преподаватель

Научный руководитель

Академия “Bolashaq”,

Караганда, Казахстан

Аннотация: В последние годы языковедение привлекает большое внимание лингвистов, что включает в себя субъективное мнение человека, так как в процессе познания и общения человек выражает свое отношение к миру, к окружающей реальности и оценивает свой эмоциональный статус в различных ситуациях и аспектах. Важной задачей является изучение объективных особенностей проявления культурных компонентов, так как добавление социального измерения к лингвистическому анализу позволяет нам глубже проникнуть в языковую природу.

Ключевые слова: пословицы, поговорки, концепты, культура, народные, познавательные, обычаи и тра

CAJTS

Центрально-Азиатский Журнал Переводоведения

Рецензируемый научный журнал открытого доступа, где размещаются научно-практические статьи и обзоры, посвященные вопросам теории и практики перевода, а также истории, методологии и обучения переводу в высших учебных заведениях.

Журнал публикуется два раза в год и является **рецензируемым**. Редакторы планируют публиковать как регулярные, так и тематические/специальные статьи. CAJTS нацелен на быструю и простую публикацию передовых исследований, в том числе статей, результатов исследований/разработок по переводческой деятельности и межкультурной коммуникации, рецензии на книги, посвященные переводческой деятельности и многое другое.

1(3) 2020

ҚАҢТАР-НАУРЫЗ 2020 Ж.
ЯНВАРЬ-МАРТ 2020 Г.
JANUARY-MARCH 2020

Published since January 2018

050022, 200 Muratbayev st, Almaty, Kazakhstan
Central Asian Journal of Translation Studies
www.cajts.ablaikhan.kz